

- muzeya* [Museum – beyond the horizons of the obvious. Traditional art in the context of the museum], Issue 1, St. Petersburg, RAN, MAE, pp. 43–45. (in Russian).
5. Saltanova, M. V. (2010), The principles of game in organization of exhibition's space of contemporary museum, *Voprosy muzeologii* [Questions of Museology], no. 1, pp. 133–140. available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/igrovye-printsipy-v-organizatsii-ekspozitsionnogo-prostranstva-muzeya>. (in Russian).
  6. Troshina, T. M. (2001), A museum, a theater or a temple? On some features of museum work, *Aktual'nyye problemy kul'turologii* [Actual problems of culturology] Proceedings of scientific-practical conference, Ekaterinburg, April 14–15, 2000. Ekaterinburg, Publishing house of the Ural University, pp. 123–128. (in Russian).
  7. Blazwick, I. & Wilson, S. (Eds). (2000), Showing the Twentieth Century, *TATE Modern. The Handbook*, Edited by Blazwick I., Wilson S, London. (in English).
  8. Gibson, E. (2017, 9 June). Frank Lloyd Wright subverted typical art-gallery layouts with spiral Guggenheim museum. *Dezeen*. available at: <https://www.dezeen.com/2017/06/09/solomon-r-guggenheim-museum-frank-lloyd-wright-new-york-city>. (In English).
  9. Jodidio, P. (2005), *Architecture : Art*, Munich, Prestel Verlag. (in English).
  10. Shiner, L. (2007). *Architecture vs. Art : The Aesthetics of Art Museum Design. Contemporary Aesthetics (CA)*, Vol. 5. available at: <https://quod.lib.umich.edu/c/ca/7523862.0005.009/--architecture-vs-art-the-aesthetics-of-art-museum-design?rgn=main;view=fulltext>. (In English).

УДК 712.253 Гульд:94(477.73) “17/18”

Валерій Атланов

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЛЬЯМА ГУЛЬДА ТА СТВОРЕННЯ З ЙОГО ІНІЦІАТИВИ БОГОЯВЛЕНСЬКОГО ПАРКУ В 1790–1792 РОКАХ

На основі літературних джерел, архівних даних та досліджень садово-паркових композицій авторства Вільяма Гульда розглянуто загальні принципи та особливості авторських прийомів створення парків пейзажного типу з метою реконструкції втраченого парку в селищі Богоявленськ (нині частина обласного центру міста Миколаєва). Досліджено особливості місцевості, що вплинули на паркову композицію, історичні умови, та суб'єктивні фактори, що відобразилися на цьому творінні майстра. Запропоновано кілька рекомендацій, що дадуть змогу реконструювати парк максимально близько до оригіналу.

Ключові слова: Гульд, Богоявленськ, англійський пейзажний парк, садово-паркова композиція, реконструкція.

Валерій Атланов

ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВИЛЬЯМА ГУЛЬДА И СОЗДАНИЕ ПО ЕГО ИНИЦИАТИВЕ БОГОЯВЛЕНСКОГО ПАРКА В 1790–1792 ГОДАХ

На основе литературных источников, архивных данных и исследований садово-парковых композиций авторства Уильяма Гульда рассмотрены общие принципы и особенности авторских приемов создания парков пейзажного типа с целью реконструкции утраченного парка в поселке Богоявленск (ныне часть обласного центра города Николаева). Исследованы особенности местности, повлиявшие на парковую композицию, исторические условия и субъективные факторы, отразившиеся на данном творении мастера. Предложено несколько рекомендаций, которые дадут возможность реконструировать парк максимально близко к оригиналу.

Ключевые слова: Гульд, Богоявленск, английский пейзажный парк, садово-парковая композиция, реконструкция.

**WILLIAM GOULD'S PROFESSIONAL ACTIVITIES AND HIS CREATION
OF BOHOYAVLENSK PARK IN 1790–1792 YEARS**

Considering the literary sources, archive data and researches of the park and garden complexes made by William Gould, the general principles and author's specific methods of making landscape parks in order to reconstruct the ruined park in Bohoyavlensk (now the suburbs of Mykolaiv) are analyzed.

The specific features of the area which influenced the park's composition, historical conditions and subject factors reflected in the artist's works are under investigation.

The actuality of the research is connected with the plan of reconstructing works of Bohoyavlensk park that was built in the XVIII century but now is lost.

The attention of the public and local history researchers is closely drawn to that monument of the garden art in order to reconstruct it.

To make that task successful it is necessary to study thoroughly the archive documents, literary sources (scientific papers, memoirs, contemporaries' recollections), graphic materials (maps, plans, drawings) etc.

The analysis of the literary sources enabled us to outline three main trends closely connected with the theme of our investigation: the works devoted to historical, geographical and geological features of the territory as the resolution as for the park location was stipulated by them; the studying of English landscape park phenomenon from the art criticism point of view; the works dedicated to the personalities who assisted the construction of the park and William Gould himself as the author of the ensemble.

As William Gould worked for many years in the Russian Empire and made a great number of gardens and parks, designed a lot of infields, improved the territories in the cities and town of the country in spite of the fact that the majority of his works were ruined some of them still saved and it made possible to define the artist's peculiar style.

Firstly, it is the role of the reservoirs in his parks which differs from the one used by his teachers and predecessors; secondly, the practical function of planting reflected in a great number of fruit trees in the parks; thirdly, the importance of the greenhouse in the park by Gould.

The compositional analysis of Bohoyavlensk park and comparative analysis with other famous parks of the artist confirmed some common features.

According to those ones and with the help of archive documents (scientific papers, memoirs, and contemporaries' recollections) it is possible to reconstruct the park closely to its original view. The analysis revealed unique compositional peculiarities which are specified for that park. It should be noted that the information of them has been never given before. But during thorough analysis there arose some questions the answers on which will help to make reconstruction better. Those specific features enable researchers for the further investigations.

The recommendations for the future reconstructors of the park are connected, first of all, with the keeping the general principles of park construction of William Kent's school, formed in the work by Humphry Repton and perfectly created by Gould; and the features specified the individual artist's style which have been defined in our research.

Key words: Gould, Bohoyavlensk, English landscape park, park and garden composition, reconstructing.

Необхідність реконструкції втраченого англійського парку, що існував на території сучасного парку "Богоявленський" (справа рук відомого садового майстра Вільяма Гульда, який працював на межі XVIII–XIX століть) уже багато років турбує науковців, краєзнавців та небайдужих до історії міста городян Миколаєва. Завдання доволі амбіційне, зважаючи на те, що від історичного парку майже нічого не залишилось. Однак копітка робота місцевих краєзнавців Н. Кухар-Онишко, О. Ясько, І. Куприєвич та інших дослідників дала змогу в деякому наближенні уявити стан місцевості у часи заселення краю і заснування тут маєтку

князя Г. Потьомкіна. Результати їх досліджень хоча й наблизили змогу відродження парку в первинному вигляді, але й актуалізували низку проблем, без розв'язання яких достовірна реконструкція навряд чи можлива.

Найважливішим є питання, як саме мав би виглядати парк. Плани парку, що їх виявили вчені, не містять достатньо інформації з цього приводу. Вони висвітлюють лише планувальну композицію об'єкта. Але принципи організації простору, об'ємно-просторова композиція парку залишаються невизначеними. Не менш актуальним є питання рослинного складу парку. Відомості про це наразі не систематизовані й суперечливі. Важливо також встановити картину рельєфу місцевості на той час, для розуміння особливостей пейзажу, що відкривався перед очима відвідувачів парку.

Літературні джерела, які мають стосунок до предмета даного дослідження, можна умовно розділити на три групи – дослідження місцевості, на якій розташований парк (історичні, геологічні, літературні джерела), дослідження феномену англійського пейзажного парку (історичний і мистецтвознавчий аспекти) та дослідження діяльності історичних осіб, безпосередньо причетних до створення парку в Богоявленську. В рамках останньої групи джерел особливої уваги заслуговують праці, присвячені аналізу життєвого шляху і творчості садового майстра, автора парку Вільяма Гульда.

Краєзнавчі дослідження, в яких ідеться про місцевість, де є Вітовська балка (місце розташування парку) мають велике значення з погляду розуміння логіки прийняття рішення про заснування парку, оцінки естетичного та рекреаційного потенціалу місцевості. На перші краєзнавчі дані натрапляємо у Гійома Левассера де Боплана [6] від 1639 року в роботі "Description d'Ukraine", де бачимо детальний опис Вітовської балки та джерела, що були на південному її схилі на висоті кількох метрів. Опісля у листах князя Г. О. Потьомкіна та полковника М. Л. Фалеева, котрі ретельно дослідили місцеві краєзнавці Н. Кухар-Онишко [14–15] та Н. Пономаренко [18], місцевість описана детальніше, оприлюднені карти, плани, звіти, розрахунки, списки й таблиці. У пізніших спогадах очевидців, таких, як князь І. М. Долгорукий, є емоційний, художній та естетико-філософський відгук [9], який додає нові відомості про місцевість, що не відображено у лаконічних офіційних документах та повідомленнях.

Дослідженням феномену англійського парку як явища у садово-парковому мистецтві присвячені безліч робіт науковців, починаючи зі середини XVIII століття. Вперше принципи англійського пейзажного садівництва виклав один із майстрів цього виду мистецтва, професор Гамфрі Рептон (Humphry Repton (1752–1818)) у праці "The Landscape Gardening and Landscape Architecture..." [24]. На пострадянському просторі великого значення набули праці С. Палентреер [17], І. Богової та Л. Фурсової [4], в яких розкрито прийоми, композиційні рішення та принципи створення англійських парків. Питанням семантики парків взагалі й англійських парків зокрема присвячена відома робота Д. Лихачова "Поезія садів..." [16]. Із сучасних досліджень заслуговують уваги праці В. Дормидонтової [10–11] та О. Сокольської [19–20].

Щодо особистостей, які зробили вагомий внесок у створення богоявленського парку, то варто зазначити, що рішення про його створення приймав князь Г. О. Потьомкін у період колонізації земель Північного Причорномор'я наприкінці XVIII століття. Серед великої кількості подій, якими переймався Г. Потьомкін у той період, створення маєтку в Богоявленську і парку перед ним не займало надто багато уваги. Але в архівах збереглися кілька документів, що свідчать про безпосередню участь князя у плануванні та будівництві парку. Їх систематизувала та ретельно дослідила Н. Кухар-Онишко [14–15]. Помічником і правою рукою князя Г. Потьомкіна, зокрема щодо побудови маєтку і парку в Богоявленську був полковник М. Л. Фалеев, який залишив після себе багато документів та епістолярних пам'яток, частина з них також стосувалася справ будівництва парку [14; 8]. Розробленням проекту будівель літньої резиденції князя Г. О. Потьомкіна та його племінниці графині О. В. Браницької, а також ще кількох паркових споруд займався відомий російський архітектор І. Є. Старов. Креслення та опис цих об'єктів наведені в роботі М. Белехова та О. Петрова [3], присвяченій творчості майстра. Але найзначніший внесок у побудову парку зробив відомий у

той час садовий майстер, англієць Вільям Гульд (William Gould), постать якого залишила значний слід у розвитку садово-паркового мистецтва на теренах Російської імперії. Він не тільки розробив плани парку, а й брав особисту участь у паркових роботах. Ім'я Вільяма Гульда згадане у наукових публікаціях ще в середині XIX століття у працях Г. Залюбовського [12], Д. Яворницького [22], В. Беднова [2], М. Шатрова (Штейна) [21] та інших. Постать Гульда згадана у зв'язку з дослідженням історії архітектури й садово-паркового мистецтва в роботах М. Белехова та О. Петрова [3], А. Вергунова і П. Горохова [7]. Серед сучасних російських дослідників спостерігається певне зростання зацікавленості у комплексному підході до вивчення діяльності майстра. Це можна побачити в ґрунтовних роботах В. Антонова [1] та Н. Болотіної [5]. Вітчизняні дослідження останніх років представлені здебільшого краєзнавчою літературою. М. Кавун у своєму дослідженні [13] розглядає діяльність В. Гульда в Катеринославі, Н. Кухар-Онишко згадує його роботу в Миколаєві [14].

Проте серед величезного масиву історичних свідчень і фактів з діяльності В. Гульда інформації про професійні особливості його роботи мало. Нема досліджень щодо композиційних рішень майстра стосовно парку в Богоявленську, дані про рослинний склад і ландшафтні особливості парку розпорошені серед багатьох джерел та потребує систематизації й аналізу.

Мета статті – проаналізувати діяльність Вільяма Гульда у період роботи в Російській імперії з погляду його професії, дослідити авторський почерк, виявити схожі ознаки у творчості його та інших відомих ландшафтних архітекторів Великої Британії на прикладах кількох парків авторства Гульда, що збереглися донині, та, спираючись на збережені плани Богоявленського парку, а також опосередковані дані щодо рослинного складу, особливостей рельєфу та організації паркового простору, виробити рекомендації щодо реконструкції сучасного парку в Богоявленську.

Достеменно відомо, що Вільям Гульд народився у містечку Ормскірк (Ormskirk) графства Ланкашир, Англія. Деякі джерела роком народження називають 1732 [5], інші – 1735 [1]. Дати смерті також різняться. Це 1812 [5] або 1816 [23] рік. Становлення В. Гульда як спеціаліста з облаштування садів і парків припало на епоху панування пейзажного стилю в садово-парковому мистецтві Великобританії. Першим, хто започаткував пейзажні принципи садівництва в Англії, був Чарлз Бريدжмен, автор парків у Річмонді, Твікенгемі, первісного планування садів у Роусхемі та Стоу [10]. Остаточо утвердив пейзажний стиль в Англії легендарний архітектор-палладіанець Вільям Кент (1684–1748), автор реконструкції садово-паркового комплексу Стоу, головний королівський архітектор та живописець. Під його керівництвом у садах Стоу працював не менш відомий садовий майстер Ланселот Браун (1715–1783) на прізвисько “вмілий” (Capability).

Після смерті Кента Вмілий Браун заснував власну справу і зайнявся “удосконаленням земельних наділів” у всій Англії [25]. Список садів і парків, до створення яких доклав руку майстер, містить біля 150 об'єктів. Браун дуже глибоко сприйняв та вміло використовував принципи пейзажного садово-паркового будівництва, значною мірою завдяки його таланту і фантастичній працьовитості пейзажні парки у світі почали називати англійськими. Загальні принципи англійського садівництва сформулював у праці “The Landscape Gardening and Landscape Architecture...” Гамфрі Рептон (Humphry Repton; 1752–1818) – професор, відомий ландшафтний архітектор, учень Ланселота Брауна. Саме Г. Рептон уперше використав поняття “пейзажний парк”. У згаданій праці професор порадив створювати паркові пейзажі таким чином, щоб виникала ілюзія їх природного походження, а всі елементи парку підпорядковувати цілому [24]. Праця Гамфрі Рептона стала, по суті, першим підручником англійського садівництва школи Вільяма Кента, оскільки у ній викладені всі ті принципи, що пропагував початківець.

Іншим представником школи Кента, чи не найталановитішим учнем Ланселота Брауна, був Вільям Гульд. Він уже став відомим майстром, коли настоятель російської православної церкви у Лондоні Андрій Опанасович Самборський рекомендував його князеві Потьомкіну (цей факт документально не підтверджений, але цілком імовірний) [5]. У Росії на той час панувало повальне захоплення пейзажним садівництвом, тон якому задавала імператриця

Катерина Друга [13]. Цим захопленням вона заразила придворних, у тому числі свого фаворита. Майстерність В. Гульда князь Г. Потьомкін оцінив належним чином – британець став фактично його “особистим садівником” [23]. Майстер працював у Росії з 1776 до 1806 року, тобто практично безперервно протягом 30 років (лише у 1799 році Вільям Гульд виїхав на батьківщину, але у 1801 повернувся знову в Росію). За цей час він створив безліч об’єктів садово-паркової архітектури.

Відомий український краєзнавець Максим Едуардович Кавун у праці “Британський ландшафтний архітектор Вільям Гульд та його діяльність у Катеринославі наприкінці XVIII ст.” навів слова самого майстра, які той написав у листі до імператора Олександра Першого 27 травня 1804 року: “Я имел счастье по особенному повелению приготовить во многих местах и Городах, как то в Кременчуге, Херсоне, Симферополе, Бакчисарае и других, сады и гульбища, для временного пребывания Ея Величества; и сверх того, проезжая разные казенные и помещичьи селения, делал по просьбам многих начертания, и в натуре распоряжения для заведения Аглинских садов во всем их разнообразии” [13, с. 22–23]. Найвідоміші роботи В. Гульда: Таврійський сад у Санкт-Петербурзі, Анічков сад, парк у Осинівій Роші й на Єлагіному острові, у маєтку Хорошево, парк у Катеринославі.

Для всіх парків Вільяма Гульда характерні риси, властиві англійським паркам узагалі, але деякі ознаки відрізняють їх від робіт інших представників школи Кента. Наприклад, роль водойми: у Кента водойма – частина пейзажної композиції. Її роль аналогічна ролі водойми на картинах живописців, вона призначена для милування. Водойма – не обов’язковий елемент. Її створювали тільки там, де без неї пейзаж ставав невиразним. У дзеркалах ставків Стоу відбиваються палаци, альтанки, містки, руїни та інші архітектурні форми парку. В Брауна роль водойми підвищується, її наявність стає обов’язковою. Крім функції милування, водойми Брауна створюють “музику” саду. Вони дзюрчать струмками, шумлять вирами та водоспадами. У Гульда ставки використовували ще й для прогулянок на човнах, а також для зрошення рослинності (це було особливо актуально на півдні імперії). Ще одна важлива відмінність парків Гульда від робіт його попередників – утилітарна функція, якій надавали великого значення. Ймовірно, в цьому простежується практичний, господарський погляд російського замовника майстра князя Потьомкіна на садово-паркове мистецтво як на господарство, що має давати прибуток. Збереглося багато документальних підтверджень, котрі свідчать, що сади і парки Гульда – це не тільки “природні живописні полотна”, як бачив парки Вільям Кент, а й прибуткові сільськогосподарські підприємства, що було нетипово для пейзажного паркобудівництва [8].

У своїй книзі “Богоявленськ – колицка Миколаєва” Н. Кухар-Онишко навела дані, що згідно з відомістю 1797 року в парку було висаджено 405 яблунь, 9 лісових горіхів, 13 волоських горіхів, 85 черешень, 7 персиків, 10 абрикосів, 525 слив, 75 щеплених і 35 диких груш, 1567 вишень, 4 шовковиці, 1 горобина, 3 айви, 2 черемхи. Крім того, були посаджені лісові дерева: 170 тополь кучерявих, 100 осокорів прямих, 350 великих верб, 25 ясенів, 5 кленів, 3 в’язи [14, с. 95]. Загалом у парку нараховувалося 2742 плодкових дерева та 653 лісових.

Відомо також, що практично в усіх парках князя Потьомкіна, які створив Гульд, будували оранжереї. Богоявленський не був винятком: “У саду розміщувалась оранжерея завдовжки 10 і завширшки 2 сажні. Побудована ще в часи Потьомкіна, вона стала уже давньою до 1797 року, її низький дах був покритий землею” [14, с. 96]. В оранжереях вирощували екзотичні рослини, якими Потьомкін дивував сучасників: “...очевидці пам’ятають, що в тому саду, крім великої кількості плодоносних домашніх дерев, перебували ананасна оранжерея і чудова така ж оранжерея лаврових, померанцевих, лимонних, апельсинових, гранатних, фінікових та інших, тому подібних, закордонних дерев...” [13, с. 27].

Будівництво богоявленського парку було розпочато у 1790 році. У серпні цього ж року Гульд розробив плани садів Богоявленська і Спаська, а у вересні 1791 вже були замовлені дерева. Місце для парку обрали дуже вдало. Це – та сама Вітовська балка, що створювала природний живописний ландшафт, який в інших місцях Гульду часто доводилося створювати штучно. На пагорбах балки за планом розташовувалися будівлі, по схилах висаджували дерева і кущі, а в низині протікала річка Вітовка, що підживлювалася славетними джерелами, від неї

відходили живописні канали, через які було перекинуто дерев'яні містки. Збереглося кілька карт Богоявленська того часу з детальними планами парку. Розглянемо копію одного з них, яку люб'язно надала авторові цієї статті Наталія Олександрівна Кухар-Онишко. Оригінал плану наразі зберігається в одному з архівів Російської Федерації. Карту створили 1 липня 1795 року. Це був період максимального розквіту парку. Незважаючи на те, що ясновельможний князь помер чотири роки тому, його накази стараннями вірних друзів, помічників та однодумців ще сумлінно виконували. Вільям Гюльд продовжував працювати при дворі Катерини Другої, парком опікувався його помічник, англієць Маріус Кревін, а загальне керівництво до самої своєї смерті 18 листопада 1792 року здійснював Михайло Леонтійович Фалєєв. Таким чином, можна констатувати, що карта Богоявленська, створена у 1795 році, найбільш автентично відображає творіння майстра В. Гюльда.

Розглянемо фрагмент карти з планом парку детальніше (рис. 1). На цей план автор статті додав номерні позначення та штучно перемістив компас з іншого місця карти орієнтування. На плані зазначені (переклад з російськомовної легенди карти): 1 – аптека, магазин і сарай біля неї; 2 – кам'яні та дерев'яні будинки чиновників; 3 – кам'яні сараї; 4 – кам'яний палац (князя Г. О. Потьомкіна); 5 – недобудований кам'яний палац (графині О. В. Браницької); 6 – кам'яний міст на великому шляху; 7 – великі джерела з питною водою; 8 – кам'яний водомет, до якого підведена вода з великих джерел; 9 – плодовий сад; 10 – кам'яна купальня в саду; 11 – канали з водою з великих джерел; 12 – дерев'яні містки; 13 – оранжерея; 14 – доріжки; 15 – мала дерев'яна лазня; 16 – кам'яна огорожа; 17 – виноградники.

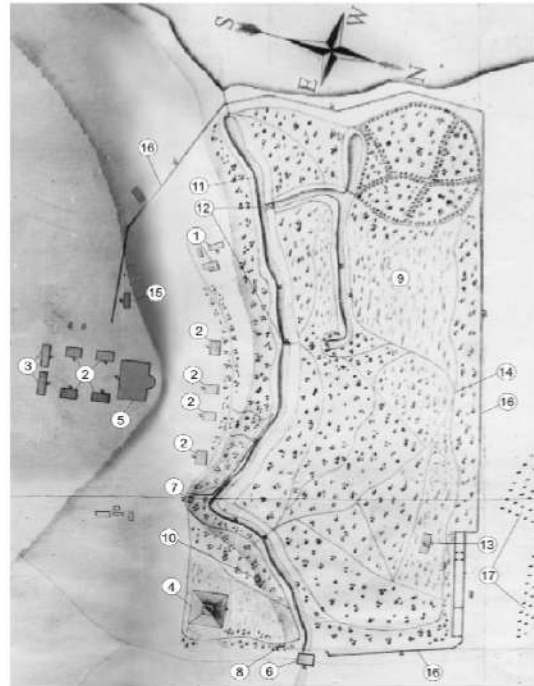

Рис. 1. Фрагмент карти Богоявленська 1795 року з планом парку.

Рис. 2. Супутниковий знімок Таврійського парку в Санкт-Петербурзі.

На зображенні можна побачити, що планувальна композиція в цілому відповідає подібним паркам роботи Вільяма Гюльда, таким, як, наприклад, Таврійський сад (рис. 2) або парк на Єлагіному острові (рис. 3) у Санкт-Петербурзі (ці парки збереглися донині без суттєвих змін).

У наведених прикладах палац розташований на периферії парку і є одним з кількох центрів поліцентричної композиції. Навколо палацу в усіх випадках маємо вільний простір газону. Також є широкі галявини в різних місцях парку. Вільний простір розташовано таким чином, щоб з одного боку живописний пейзаж відкривався з вікон палацу, а з іншого – щоб з деяких віддалених куточків парку було видно палац у всій красі або інші будівлі, що живописно відбиваються на поверхні водойми, створюючи локальні композиційні вузли. Самі водойми обов'язково присутні у парку. Їх площа залежала від площі парку та доступності водного ресурсу. В Санкт-Петербурзі вона

більша, у Богоявленську менша. Однак у творіннях Гульда не так важлива площа водойми, як її відносна протяжність. І за цим параметром парк у Богоявленську не поступається великим петербурзьким паркам Гульда. Велика протяжність водойми дає змогу милуватися красою берегів практично з будь-якої точки парку. Важливу роль у парках Гульда відіграє рельєф місцевості.

У Санкт-Петербурзі невеличкі пагорби мають штучну природу. В Богоявленську пологі схили Вітовської балки – справжня знахідка для ландшафтного майстра. Перепад висот у Богоявленському парку становить близько 20 метрів. Найвища точка – північна частина парку. Найнижча – водойми. Висота південного пагорбу – близько 10 метрів, але схили його крутіші за північні. Завдяки пагорбам зі схилами, що спускаються з боків до центральної водойми автор досягає ефекту, коли перспектива парку поступово переходить у живописний пейзаж лиману, що відкривається тільки в певних місцях парку (так званий прийом “ах-ах”).

Рис. 3. Супутниковий знімок парку на Єлагіному острові.

На кордонах парку біля огорожі висаджені великі дерева (великі плями на плані), у центральній частині від північного гаю до самої водойми пологим схилом балки простягається великий луг (горизонтальні штрихи на плані). Це – типовий елемент усіх садів школи Кента, справжня краса Богоявленського парку. Відкриті галявини є навколо будівель та в деяких інших місцях парку. Вони забезпечують поліцентричність паркової композиції. Звивисті прогулянкові доріжки – ще одна спільна ознака парків Гульда. Доріжки прокладені так, що з будь-якого місця можна милуватися мальовничими видами. Маршрут руху від будівлі резиденції князя природно заданий доріжкою, що веде вниз пологим схилом. Перепад висот у цьому місці не перевищує двох метрів на відстані близько ста метрів, це достатньо невеликий нахил, щоб легко спускатися вниз аж до самої водойми. При цьому ліворуч розташована відкрита галявина а за нею – невеликий гай: ще один мальовничий пейзаж, що його ненав'язливо запропонував відвідувачам парку В. Гульд. Доріжку по обидва боки оточують ритмічно посаджені дерева, створюючи гру світла й тіні на цій ділянці маршруту. Далі доріжка повертає ліворуч і йде вздовж центральної водойми – річки Вітовки. На протилежному березі відкривається вид на схил балки, покритий густими лісовими насадженнями.

Але перейти на той берег можливо тільки через місток, розташований за сто метрів далі за маршрутом. На шляху до містка доріжка поступово повертає дедалі більше ліворуч і непомітно заглиблюється в тінистий гай. У цьому гаю серед дерев розташована кам'яна купальня за проектом архітектора І. Є. Старова. Вона виконана у псевдоантичному стилі та створює в цьому місці композиційний вузол. Так, рухаючись головним маршрутом, відвідувач парку спостерігає різноманітні пейзажні картини, де гаї чергуються з галявинами, канали створюють живописні затоки, звивиста берегова лінія нагадує острови, у дзеркалі води відбиваються водяні рослини та квіти, а дерев'яні містки щоразу переносять відвідувача у новий композиційний простір де перед очима виявляється нерідко несподіваний пейзаж. При цьому, перебуваючи на найнижчому рівні балки, відвідувач спостерігає навколо тільки її схили, панорама навколишнього степу прихована від очей, і це створює особливий загадковий колорит місцевості.

Окремо звертає на себе увагу колоподібна зона у північно-західній частині парку. Доріжки цієї зони оточені рослинами, що розташовані дуже близько одна від одної. Це, ймовірно, чагарникові рослини, що створюють живописні алеї. Доріжки такого типу є і в

петербурзьких парках Гульда. Рухаючись по колу, відвідувач непомітно повертається назад, і доріжка виведе його в місце, де він розпочав свій рух. Колоподібну доріжку періодично перетинає інша, яка веде у глибину гаю. Ймовірно, там були висаджені високі дерева з густими кронами, щоби створювати “таємничу дрімучу гущавину”, де захотілося б несподівано сховатися.

Справжньою перлиною парку в Богоявленську мав би стати палац графині Олександри Василівні Браницької (розташований на південному пагорбі біля урвистого схилу). На жаль, він так і не був добудований. Цей палац мав би височіти над парком і відбиватись у водоймах, створюючи живописну картину, що спостерігалася б з будь-якого місця протилежного схилу балки.

Центральна вісь парку співпадає з віссю балки, посеред якої протікає річка Вітовка, розширена й заглиблена так, щоб утворити водойму, відповідну композиційному задумові автора. Якщо спостерігач, перебуваючи на центральній осі, дивитиметься на захід, то перед його очима відкриється перспектива парку з панорамою, центром якої є дзеркало лиману, з протилежним берегом на обрії. Це – один з наймальовничіших пейзажів парку. Його наявність стала можливою завдяки унікальному поєднанню природних факторів місцевості й талановитим композиційним рішенням Вільяма Гульда.

Отже, можна зазначити, що парк у Богоявленську в цілому відповідав загальним принципам пейзажного паркобудівництва, які сповідував Вільям Гульд, а також містив особливості погляду майстра на утилітарну функцію паркового господарства. Прийоми та композиційні рішення, що Гульд використав при створенні Богоявленського парку, подібні до тих, які він застосовував при створенні парків у Санкт-Петербурзі та інших містах Російської імперії. На жаль, палацово-парковий ансамбль у Богоявленську не було закінчено: будівництво палацу графині Браницької, який мав стати окрасою парку, припинили після смерті князя Потьомкіна та його помічника, однодумця і послідовника бригадира Фалєєва. Проте збереглися креслення архітектора Старова, автора палацу, завдяки чому є принципова можливість відновлення втраченої споруди [3]. Аналіз типових прийомів та особливостей професійного почерку садового майстра Вільяма Гульда, які простежуються в інших його роботах, наявних і втрачених, дає змогу уявити з деяким наближенням, як саме мав виглядати богоявленський парк згідно із задумом автора. Проте було виявлено кілька нез'ясованих речей. Незрозуміло, що за об'єкт позначений на плані подвійною лінією, як і огорожа (він починається в районі великих джерел, а закінчується через кілька десятків метрів у районі водойми). Також незрозуміле призначення подвійної лінії огорожі прямокутної форми у північно-східній частині парку (нижній правий кут зображення). Вона нагадує фундамент якоїсь невідомої споруди. Крім того, невідомо, який вигляд мали оранжерея, водомет біля великої дороги до Миколаєва, огорожа, містки, ворота тощо. Як були обладнані великі джерела, які рослини де були посаджені та безліч дрібних питань поки залишаються без відповіді. Це становище дає поштовх до подальших досліджень. Парк у Богоявленську в тому вигляді, якого йому надав майстер Гульд, не проіснував і 20 років – поступово він занепав і більше ніколи не був відбудований. Проте наукові дослідження наблизили нас до перспективи відновлення парку в первинному вигляді. Для успіху цієї справи потрібно виконати кілька важливих рекомендацій:

- по-перше, розпланувати територію максимально близько до плану 1795 року, бажано з відбудовою екстер'єрів палаців Потьомкіна і Браницької, оскільки це відтворить палацово-парковий ансамбль близько до задуму Вільяма Гульда;

- по-друге, номенклатуру рослин бажано використовувати з відомості 1797 року як найвідповіднішу поглядові Гульда на рослинний склад парку;

- по-третє, паркову композицію створювати за принципами школи Кента, детально розкритими у праці Гамфрі Рептона [24], при цьому слід дотримуватися важливого правила: при русі уздовж маршрутів, позначених на плані доріжками, всі перспективи, панорами, вісти та пейзажі мають виглядати композиційно бездоганно, немов написані живописні картини. Ймовірно, саме так розглядав садово-паркову композицію її автор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов В. В. Вильям Гульд – садовник князя Потемкина-Таврического / В. В. Антонов // Невский архив. историко-краеведческий сборник. – СПб. : Изд-во Чернышева, 1999. – Вып. IV. – С. 143–165.
2. Беднов В. К истории запорожских старшин и козаков / В. Беднов // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. – Екатеринослав : Тип. губ. земства, 1910. – Вып. X. – С. 217–263.
3. Белехов Н. Иван Старов: материалы к изучению творчества / Н. Белехов, А. Петров. – М. : Изд-во Академии архитектуры СССР, 1950. – 178 с.
4. Боговая И. О. Ландшафтное искусство / И. О. Боговая, Л. М. Фурсова. – М. : Агропромиздат, 1988. – 298 с.
5. Болотина Н. Ю. Английский садовник У. Гульд при дворе светлейшего князя Г. А. Потемкина / Н. Ю. Болотина // Россия – Британия : тезисы докладов межд. науч. конф. (17–18 декабря 2003 г.). – М. : Московский Кремль, 2003. – С. 19–22. – Режим доступа : <https://www.kreml.ru/ft/c5m1/i3246/thesisrussiabritain2003.pdf>.
6. Боплан, Гийом Левассер де. Описание Украины / [пер. с фр. З. П. Борисюк ; ред. перевода А. Л. Хорошкевич, Е. Н. Ющенко]. М. : Древлехранилище, 2004. – 576 с. : ил.
7. Вергунов А. П. Русские сады и парки / А. П. Вергунов, В. А. Горохов. – М. : Наука, 1988. – 418 с.
8. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 243. Канцелярія будування міста Миколаєва. – Оп. 1. – Спр. 73. – 152 арк.
9. Долгоруков И. М. Славны бубны за горами или путешествие мое кое-куда 1810 года / И. М. Долгоруков. – Москва : в университетской типографии (Катков и К), 1870. – 355 с.
10. Дормидонтова В. В. Пейзажный парк как отражение механистической картины мира / В. В. Дормидонтова // АМІТ. – 2012. – № 3. – Электронный журнал. – Режим доступа: <http://www.marhi.ru/AMIT/2012/3kvart12/dormidontova/dormidontova.pdf>. – Дата просмотра: 15.02.2018.
11. Дормидонтова В. В. История садово-парковых стилей / В. В. Дормидонтова. – М. : Архитектура, 2003. – 208 с.
12. Залюбовский Г. Генерал-губернаторская оранжерея и ревенная плантация в г. Екатеринославе в 1797–1800 годах / Г. Залюбовский // Екатеринославский юбилейный листок. Апрель–Май 1887. – Екатеринослав : Тип. Я. М. Чаусскаго, 1887. – С. 204–206.
13. Кавун М. Е. Британський ландшафтний архітектор Вільям Гульд та його діяльність у Катеринославі наприкінці XVIII ст. / М. Е. Кавун // Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки, "1780–1790" / Державний вищий навчальний заклад "Національний гірничий університет". – 2012. – Вип. 9. – С. 19–32.
14. Кухар-Онышко Н. А. Богоявленск – колыбель Николаева: очерк / Н. А. Кухар-Онышко. – Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2013. – 208 с. : ил.
15. Кухар-Онышко Н. А. Жизнь и смерть светлейшего князя Потемкина Григория Александровича / Н. А. Кухар-Онышко, В. Б. Пиворович. – Николаев : Возможности Киммерии, 2002. – 144 с.
16. Лихачёв Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачёв. – Л. : Искусство, 1982. – 287 с.
17. Палентреер С. Н. Садово-парковое и ландшафтное искусство / С. Н. Палентреер. – М. : Московский государственный университет леса, 2003. – 308 с.
18. Пономаренко Н. В. Король Витовт / Н. В. Пономаренко. – Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. – 40 с. : ил.
19. Сокольская О. Б. История садово-паркового искусства / О. Б. Сокольская. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 350 с.
20. Сокольская О. Б. Садово-парковое искусство. Формирование и развитие / О. Б. Сокольская. – Москва : Лань, 2013. – 552 с.
21. Шатров М. Страницы каменной книги: 60 памятных мест Днепропетровска / М. Шатров. – Днепропетровск : Промінь, 1969. – 240 с.

22. Яворницький Д. І. До історії степової України: [збірник документів і матеріалів] / Д. І. Яворницький. – Дніпропетровськ, 1929. – 536 с.
23. An Encyclopedia of Gardening; comprising the theory and practice of horticulture, floriculture, arboriculture, and landscape-gardening... / By J.C. Loudon. – London: Printed for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Paternoster-Row, 1822. – 1276 p.
24. The Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton, esq. / By J.C. Loudon. – London: Printed for the editor, and sold by Longman & Co. and A. & C. Black, Edinburgh, 1840. – 2073 p.
25. Thomas Hinde. Capability Brown: The Story of a Master Gardener. New York: W. W. Norton, 1987. – 224 p.

REFERENCES

1. Antonov, V. V. (1999), William Gould is the gardener of Prince Potemkin-Tavrishesky, *Nevskiy arkhiv: istoriko-kraevedcheskiy sbornik* [Nevsky archive: a historical and ethnographic collection], Saint Petersburg, Izdatel'stvo Chernysheva, Issue IV, pp. 143–165. (in Russian).
2. Bednov, V. (1910), To the history of Zaporozhye elders and Cossacks, *Letopis Ekaterinoslavskoy uchenoy arkhivnoy komissii* [Annals of the Ekaterinoslav Scientific Archive Commission], Ekaterinoslav, Tip. gub. zemstva, Issue X, pp. 217–263. (in Russian).
3. Belekhov, N. and Petrov, A. (1950), *Ivan Starov: Materialy k izucheniyu tvorchestva* [Ivan Starov: Materials for the study of creativity], Moscow, Izdatel'stvo Akademii arkhitektury SSSR. (in Russian).
4. Bogovaya, I. O. and Fursova, L. M. (1988), *Landshafinoe iskusstvo* [The landscape art], Moscow, Agropromizdat. (in Russian).
5. Bolotina, N. Yu. (2003), English gardener W. Gould at the court of the most illustrious prince G. A. Potemkin, *Nauchnaya konferentsiya "Rossiya – Britaniya" 2003* [Scientific conference "Russia – Britain" 2003] – available at: <https://www.kreml.ru/ff/c5m1/i3246/thesisrussiabritain2003.pdf>.
6. Boplan, Giyom Levasser de (2004), *Opisanie Ukrainy* [Description of Ukraine], Translated by Z. Borisyuk; translate editor A. Khoroshkevich and E. Yushchenko, Moscow, "Drevlekhranilishche". (in Russian).
7. Vergunov, A. P. and Gorokhov, V. A. (1988), *Russkie sady i parki* [Russian gardens and parks], Moscow, Nauka. (in Russian).
8. Derzhavnyy arhiv Mykolaiv's'koi' oblasti [State Archive of Mykolaiv Region], fund 243. Office of the construction of the city of Mykolaiv, des. 1, case. 73. – 152 p.
9. Dolgorukov, I. M. (1870), *Slavny bubny za gorami ili puteshestvie moe koe-kuda 1810 goda* [Glorious tambourines beyond the mountains or my journey to some place in 1810], Moscow, In the university printing house Katkov i K. (in Russian).
10. Dormidontova, V. V. (2012), Landscape park as a reflection of the mechanistic picture of the world, Article in the magazine "AMIT", No. 3, available at: <http://www.marhi.ru/AMIT/2012/3kvart12/dormidontova/dormidontova.pdf> (access February 15, 2018).
11. Dormidontova, V. V. (2003), *Istoriya sadovo-parkovykh stiley* [History of landscape gardening], Moscow, Arkhitektura. (in Russian).
12. Zalyubovskiy, G. (1887), The Governor General's Greenhouse and the Revital Plantation in Ekaterinoslav in the years 1797–1800, *Ekaterinoslavskiy yubileynyy listok* [Ekaterinoslav Anniversary Sheet], Ekaterinoslav, Typology Ya. M. Chausskago, pp. 204–206. (in Russian).
13. Kavun, M. E. (2012), British Landscape Architect William Gould and his activities in Katerynoslav at the end of the 18th century, *Istoriia i kultura Prydniprovia: Nevidomi ta malovidomi storinky* [History and Culture of Prydniprovia: Unknown and Little-Known Page], vyp. 9. "1780–1790", Dnipropetrovsk, State Higher Educational Institution "National Mining University", pp. 19–32. (in Ukrainian).
14. Kukhar-Onyshko, N. A. (2013), *Bogoyavlensk – kolybel' Nikolaeva: Ocherk* [Bogoyavlensk – the cradle of Mykolaiv: Essay], Mykolaiv, Izdatel'stvo Iriny Gudym. (in Russian).

15. Kukhar-Onyshko, N. A. and Pivorovich, V. B. (2002), *Zhizn' i smert' svetleyshego knyazya Potemkina Grigoriya Aleksandrovicha* [Life and death of the Most Serene Prince Potemkin Grigory Alexandrovich], Mykolaiv, "Vozmozhnosti Kimmerii". (in Russian).
16. Likhachev, D. S. (1982), *Poeziya sadov: K semantike sadovo-parkovykh stiley* [Poetry of Gardens: To the Semantics of Garden and Park Styles], Leningrad, Iskusstvo. (in Russian).
17. Palentreer, S. N. (2003), *Sadovo-parkovoe i landshaftnoe iskusstvo* [Garden, Park and landscape art], Moscow, Moscow State Forest University. (in Russian).
18. Ponomarenko, N. V. (2010), *Korol' Vitovt* [The King Vytautas], Mykolaiv, Izdatel'stvo Iriny Gudym. (in Russian).
19. Sokol'skaya, O. B. (2004), *Istoriya sadovo-parkovogo iskusstva* [The history of landscape art], Moscow, INFRA-M. (in Russian).
20. Sokol'skaya, O. B. (2013), *Sadovo-parkovoe iskusstvo. Formirovaniye i razvitiye* [Garden and park art. Formation and development], Moscow, Lan. (in Russian).
21. Shatrov, M. (1969), *Stranitsy kamennoy knigi: 60 pamyatnykh mest Dnepropetrovska* [Pages of the stone book: 60 memorable places of Dnipropetrovsk]. – Dnepropetrovsk, Promin. (in Russian).
22. Yavornytskyi, D. I. (1929), *Do istorii stepovoi Ukrainy (zbirnyk dokumentiv i materialiv)* [To the history of the steppe Ukraine (collection of documents and materials)], Dnipropetrovsk. (in Ukrainian).
23. An Encyclopedia of Gardening; comprising the theory and practice of horticulture, floriculture, arboriculture, and landscape-gardening... (1822), By J. C. Loudon, London, Printed for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Paternoster-Row, 1276 p. (in English).
24. The Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton, esq. (1840), By J.C. Loudon, London, Printed for the editor, and sold by Longman & Co. and A. & C. Black, Edinburgh, 2073 p. (in English).
25. Thomas Hinde (1987), *Capability Brown: The Story of a Master Gardener*, New York, W. W. Norton. (in English).

УДК 72.012:37.018.3 (045)

Анна Коваль-Цепова

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ГРИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ
РОЗВИВАЮЧОГО АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
В ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ**

У статті розглянуті особливості використання естетичних принципів гри в дизайні інтер'єрів спеціалізованих закладів соціального захисту дітей. Проаналізовано вплив ігрового методу на їх психічний розвиток. Акцентовано увагу на способах створення ігрових емоцій і межах використання ігрового методу в даних інтер'єрах.

Ключові слова: принцип гри, дизайн, інтер'єр, соціальний захист, психічний розвиток дітей.

Анна Коваль-Цепова

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИНЦИПА ИГРЫ ДЛЯ СОЗДАНИЯ
РАЗВИВАЮЩЕЙ АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СРЕДЫ
В УЧРЕЖДЕНИЯХ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ**

В статье рассматриваются особенности использования эстетических принципов игры в дизайне интерьеров специализированных учреждений социальной защиты детей. Анализируется влияние игрового метода на их психическое развитие. Акцентируется внимание